

ATATÜRK'ÜN MİLLÎ EKONOMİ ANLAYIŞI VE ÇAĞIN KÜRESELLEŞME GERÇEĞİ*

Doç. Dr. Baktıgöl KALAMBEKOVA**

29 Ekim'de 80. yıldönümü kutlanan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsi ve resmi hayatına, devlet ve asker adamı sıfatıyla öncülük ettiği faaliyetlerin yurt içinde ve uluslararası ilişkilerde yansımalarına ilişkin geniş kapsamlı bilimsel araştırmalar ve belgesel yayınlar mevcuttur.

Türk milletinin Uluu Jolbaşçısı'nın (Önder'in) bıraktığı tükenmez miras, geniş kapsamı ve derin içeriği ile her dönem anlayarak okumaya ve güncelleştirerek algılamaya şayan olduğunu görmek mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk, kendine özgü bir ansiklopedik zekanı yansıtan düşünce sistemini oluşturmaktan ziyade, tüm düşünce ve fikirlerini özdekleştirerek toplumsal eyleme dönüştürebilmiştir. O'nu zamandaş büyük liderler ve düşünürlerden farklı yapan özelliklerinden biri de budur.

Görüşleri üzerine yapılan araştırmalar, Atatürk'ün gerçek dehasını ve evrensel bilgilerinin boyutunu yansıtan ekonomik kalkınma modelini geliştirdiğini ve mevcut koşullar içinde uygulamaya koyarak, büyük sonuçlar aldığını göstermektedir.

Kuvvetle uluslar arasılaşmış bir ekonominin zirveye tırandığı ve yoksulluğun küreselmeye yöneldiği günümüzde, bağımsızlığına henüz

* 08-12 Aralık 2003 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen Beşinci Uluslar Arası Atatürk Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

** Kırgızistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı.

kavuşan ve gelişmekte olan ülkeler için Atatürk modelinin yol gösterici özelliği olabilir mi?

İlim ve teknik devrimin devamlı gelişmesi sonucunda kendi ulusal sınırlarını aşmakta olan milli ekonomilerin karşılıklı etkileşimleri ve oldukça sert rekabeti hakim olan bu dünyada nasıl yaşanmalı?

Millî ekonomilerin küreselleşmeksizin yaşayabilmesi mümkün olabilir mi?

Bu soruların cevapları, Atatürk'ün ekonomi politikasının felsefesi, hayata geçirilmesindeki eylem ve önlemler, uygulamadan alınan sonuçlar, her ülkenin içinde bulunduğu durum ve şartlar açısından değerlendirildiği zaman bulunabilir. Dolayısıyla bu alanda genişlemesine ve derinlemesine incelemelerin yapılması özel bir önem taşımaktadır.

Atatürk'ün ekonomi anlayışı kendi deyişiyle şöyle açıklanmıştır; “ben ekonomik hayat denince, tarım, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bayındırlık işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir bütün sayarım...”¹ Ekonomi ile halkçılığı birbirinden ayrı görmemiştir. “Halk devri, ekonomi devridir” diyerek, ekonominin amaçlarının halkın çıkarlarına uygun olmasının, toplumun maddi ve manevi ihtiyaç kaynaklarından gelen eğilime uymasının gereğini, halk ile ekonomiyi bütünleştirerek açıklamıştır.

Asıl önemli olan ekonomik kalkınmanın sağlayacağı ve koruyacağı, ulusal bağımsızlıktır, çünkü ekonomi bağımsızlığın temelini oluşturur. Atatürk diyor ki; “Tam bağımsızlık için şu genel kural vardır, millî egemenlik için bir kanun vardır diyoruz. Bugün de büyük bir zaferin etkenleri ve yapıcıları olduğumuzu ifade ediyoruz. Bu noktada çok kesin olan bir gerçeği hep beraber tekrar etmek mecburiyetindeyiz. Bu kadar büyük, bu kadar kutsal ve ulu hedefler yalnız kağıt üzerinde prensiplerle ve kanun maddeleriyle ve sadece hırslarla, arzularla elde edilemez. Tam olarak gerçekleştirilebilmek için tek kuvvet, hakikî en kuvvetli temel, ekonomidir. Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, ekonomik zaferler ile taçlandırılmazlarsa elde edilen zaferler kalıcı olamaz ve sağlanan faydalı

¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri., Cilt 1. Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü yayını., 1945. s. 379.

sonuçlardan yararlanabilmek için ekonomimizin, ekonomik egemenliğimizin sağlanması, güçlendirilmesi ve genişletilmesi lazımdır”².

Böylece strateji belirlerken, bir ülkenin ekonomik kalkınmasında her şeyden önce kendi iç kaynaklarına güvenmesi ve dayanması gerektiği göz önünde bulundurulmuştur. Ekonomik milliyetçiliğin pozitif örneği olarak şu yaklaşım dikkatimizi çekmelidir ki, Atatürk “Memleketimizin ekonomik kaynakları bütün dünyanın hırslarını çekecek verim ve zenginliğe sahiptir. Halkımızın çiftçi olması, topraklarımızın dünyanın en bereketli topraklarından bulunması, maddi hayat için hiçbir endişeye yer bırakmamaktadır”³.

Bu bağlamda, “Türkiye ekonomik kalkınmada iki büyük kuvvet serisine dayanmaktadır; toprağın iklimleri, zenginlikleri ve başlı başına servet olan coğrafi durumu ve bir de yüksek sosyal benlik duygusu” demiştir. Ulusun kendi varlığını belirtmesinin ve korumasının önemine ise şöyle işaret edilmiştir: “Bir milletin kültür seviyesi üç sahada: devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarılarının, sonuçlarının ürünü ile ölçülür”.

1921 yılında Atatürk diyor ki; “Millî bağımsızlık bence bir hayat meselesidir. Millet ve memleketin çıkarları gerektirdiği takdirde, insanlığı meydana getiren milletlerden her biriyle medeniyet gereklerinden olan dostluk ve siyaset ilişkilerinin büyük bir dikkatle takdir ederim. Ancak benim milletimi esir etmek isteyen her hangi bir milletin de, bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmaniyım”⁴.

Ve bir yıl sonra şöyle demiştir; “Bugünkü mücadelemizin amacı tam bağımsızlıktır. Bağımsızlığın bütünlüğü ise ancak mali bağımsızlık ile mümkündür. Bir devletin maliyesi bağımsızlıktan yoksun olunca o devletin bütün hayatı kuruluşlarında bağımsızlık felç olur. Çünkü her devlet organı ancak malî kuvvetle yaşar. Mali bağımsızlığın korunması için ilk şart,

2 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2., Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü yayını. 1954. s.107-108.

3 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 1. s.229.

4 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 3. Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü yayını, s.25.

bütçenin ekonomik bünye ile orantılı ve denk olmasıdır. Bundan ötürü, devlet bünyesini yaşatmak için dışarıya başvurmaksızın memleketin gelir kaynaklarıyla idareyi sağlama çare ve tedbirlerini bulmak lazımdır ve bu mümkündür... Azami tasarruf milli prensibimiz olmalıdır⁵”.

Şunu açık görüyoruz ki, Atatürk döneminde bağımsız ekonomi anlayışı esas alınmıştır. O'nun bağımsızlık savaşının en kızgın döneminde savaş sonrası bağımsız yeni Türkiye Devletinde uygulanması gereken iktisat politikasının hazırlanması için özel bir heyet kurması son derece ilginçtir.

İkinci önemli hamlesi, Cumhuriyet ilân edilmeden sekiz ay önce ve Lozan Barış görüşmelerinin özellikle ekonomik konulardaki anlaşmazlıklar nedeniyle kesildiği dönemde İzmir İktisat Kongresi'ni toplamasıdır.

Tam bir iktisat kongresi olarak değerlendirilmesi zor olmasına rağmen, siyasi bağımsızlığın temel şartının ekonomik bağımsızlık olduğu fikrinin ve yeni devletin karma ekonomi politikasını izleyeceğini açıklayan ve karma ekonomi modelinin temeli atılan bir kongre olarak Türk ekonomi tarihinde hak ettiği yeri almıştır.

1923 yılının 17 Şubatında toplanan İzmir İktisat kongresi'nde Atatürk'ün milli ekonomi anlayışı açıkça ortaya konulmuştur: “Bir ulusun doğrudan doğruya hayatı ile ilgili olan, o ulusun iktisadıdır. Tarihin ve tecrübenin yoğunlaştırdığı bu gerçek biçim ulusal hayatımızda ve ulusal tarihimizde tamamen tecelli etmiştir. Türk tarihi incelenirse, yükseliş, çöküş nedenlerinin iktisat sorunlarından başka bir şey olmadığı derhal anlaşılır. Tarihimizi dolduran zaferlerin yahut bozgunların tümü iktisat durumumuzla bağlantılı ve ilişkilidir. Yeni Türkiye'mizi lâyük olduğu yüksek düzeye ulaştırabilmek için iktisadımıza birinci derecede ve en çok önem vermek zorundayız. Zamanımız tamamen bir iktisat devrinden başka bir şey değildir⁶”.

Devletçiliğin diğer alanlarına ilişkin görüş ve düşünceleri gibi millî ekonomi stratejisi de kendisi tarafından hep tartışmaya, olgunlaşmaya ve gelişmeye açık tutulmuştur. Coğrafi durumları ne olursa olsun, milletlerin, yani ülkelerin birbirine bir çok bağlarla bağlı olduğunu ve dolayısıyla dün-

5 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 1. 1945, s. 229.

6 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2. 1954, s. 99-100.

yanın bir yerindeki her hangi değişimin diğer bir yerine de etkili olacağını belirtmiştir. Çok çeşitli değiş-tokuş münasebetleri, karşılıklı etkileşimler, işbirlikleri ve ortaklıklar hiçbir zaman yadsınmamıştır.

Atatürk'ün millî ekonomi anlayışı ve ekonomik milliyetçiliği içe dönük ve dış dünyadan soyutlanmış olmaktan çok uzak olduğunu ve tam tersine, çağın ve uluslar arası yaşamın sunduğu yeni imkânlar ve oluşturduğu değişimlere açık olduğunu görüyoruz.

“Ekonomik alanda düşünürken ve konuşurken sanılmasın ki, biz yabancı sermayeye karşıyız; hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok çalışmaya ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Bundan dolayı kanunlarımıza uymak şartıyla yabancı sermayelerine gerekli olan güvenceyi vermeye her zaman hazırız. Arzu edilir ki, yabancı sermaye, çalışmamıza ve sabit servetimize eklensin, bizim için ve onlar için faydalı sonuçlar versin”. “Benliğimize, varlığımıza hiçbir zarar vermeksizin, dış sermaye memleketimize girebilir⁷”. Derken doğrudan uluslar arası yatırımların milli ekonomiye cezp edilerek, menfaatlerin karşılıklı dikkate alınması ile yasal kurallar uyarınca kullanılmasına ilişkin yaklaşım sergilenmiştir.

Üstelik, uluslararası ekonomik ilişkilerde bazen milliyetçiliğin içeriği de değişebileceğine dair farklı yorum üretildiğini görmek mümkündür ki, Atatürk “Memleketimizi medeniyetin gerektirdiği dereceye bir an önce yükseltmek için, yalnız milli sermaye yeterli olmaz. Yabancı sermayeye ve uzmanlığına da ihtiyacımız vardır. Bu noktada dar bir milliyetçilikten çıkıyoruz, daha geniş milliyetçi oluyoruz” demiştir.⁸

Günümüzün ekonomi politikalarında ve ekonomi hayatında istikrarın ve güvenliğin belirleyici ölçülerinden olan dış borçlar konusuna ilişkin Atatürk'ün görüşüne bakalım. “Hükümetimizin her medeni devlet gibi dış borçlanmalar yapmasına lüzum vardır. Şu kadar ki, borç alınan yabancı paralarını... ödemeye mecbur değilmişiz gibi, amaçsız israf ve tüketim ile borçlarımızın yükünü artırarak mali bağımsızlığımızı tehlikeye düşürme-

7 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri., Cilt 5. s.109.

8 “Atatürk'ün nutuklarından alınmış vecizeler”, Muhit Mecmuası., sene: 3, No. 32, Haziran 1931. s.8.

ye kesin şekilde karşıyız. Biz memlekette, bayındırlığı, üretimi ve halkın refahını temin edecek gelir kaynaklarımızı geliştirecek verimli borçlanmalara taraftarız⁹”.

Ekonomi alanında işbirliği ve entegrasyon konusunda esas olarak “ekonomik genişliğin temelini de, ancak her milletin refah içinde yaşama-ya ve ilerlemeye hakkı olduğunu kabul eden bir zihniyetle, bütün milletlerin birlikte çalışmaları yolunu bulunmasında görüyoruz” demiştir.¹⁰

Atatürk’ün millî ekonomi anlayışının en önemli boyutlarını incelemeye çalışırken, Büyük Önderin toplumsal yaşamın her yönüne evrensel ve millî değerlerin çatışmasına yol vermeyecek şekilde yaklaştığını ve bunu hem kuramsal, hem pratik anlamda sistematik hale getirdiğini görüyoruz. Son derece hızlı değişen günümüz şartları içinde de, O’nun düşüncelerinin ne kadar geniş kapsamlı ve derin olduğunu ve en önemlisi güncelliğini fark etmek mümkündür.

Beş asır önce belirginleşmeye başlayan ve kimi zamanları kesintiye uğramasına rağmen hep gündemde kalmış olan ekonominin küreselleşmesi eski Sovyetler Birliği’nin düşmesi ile yeni boyut ve hız almıştır. Bağımsız devletçiliğini ilân ederek uluslar arası topluma üyeliği kazanan bizim bölgenin ülkeleri için, ulus devleti zayıflatmaya yönelik küreselleşme süreci özel ve bir az farklı anlam taşımaktadır. Bir yandan tam bağımsızlık için mücadele verilirken, diğer taraftan uluslar arası toplumsal hayattan dışlanmamak uğruna çabalar sarf edilmesi ve aynı zamanda millî güvenliğin temeli olan ekonomik güvenliğin sağlanması gerekmektedir.

Bu nedenle Atatürk’ün millî bağımsızlık politikasının temelini oluşturan millî ekonomi anlayışı küreselleşme devrinin gerçeklerinin ışığı altında nasıl bir şekilde yansıması mümkün sorusu ortaya çıkmaktadır. O’nun geliştirdiği ve uygulama sonucunda elde ettiği başarılar da zamanın küreselleşme süreci içinde yer almış olduğu için son derece önemlidir. Dolayısıyla, her ülke kendi özelliklerini ve mevcut koşullarını dikkate alarak incelemeler yapması ve sonuçlarını değerlendirerek yararlanması mümkün.

9 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 1. s.223.

10 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 1. s.357.